

Geliř Tarihi:27.04.2020 Kabul Tarihi:30.05.2020

Entry Date: 27.04.2020 Accepted: 30.05.2020

YARATICI KENTLER VE YAŞAYAN KÜLTÜR

Creative Cities and Living Culture

Nebi ÖZDEMİR*

Ecem ÖZDEMİR**

Özet

Bu makalede UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı, dolayısıyla yaratıcı kent yaklaşımı ile gelenek kültürü ilişkisinin farklı boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler'in kalkınmadan sorumlu birim ve programının yanında UNESCO'nun yaşayan kültürel miras ve özellikle kültür endüstrileri merkezli kültürel ifadelerin çeşitliliği hakkındaki sözleşmeleri ile Yaratıcı Kentler Ağı hemen hemen eş zamanlı olarak oluşturulması kültürün ekonomik değerini belirginleştirilmiştir. UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı yaratıcı sınıf, kültürel ve yaratıcı ekonomi ve endüstrilerin gelişme sürecinde ortaya çıkmıştır. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) geleneksel bilgi, kültürel ifadeler ve genetik kaynaklarla coğrafi işaretler kapsamındaki faaliyetleri de yaratıcı kentler yaklaşımı ile yaşayan kültürel miras ilişkisinin farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. Yine bu çalışmada medya ve kültür turizmi de söz konusu ilişkinin çözümlenmesini sağlayan alanlar olarak değerlendirilmektedir. Yaratıcı kentler yaklaşımı kapsamında özellikle yaşayan kültürel miras ile ilgili sorunlar ve fırsatlar da bu araştırmada ele alınmaktadır. Özetle bu çalışmada yaratıcı kentler ile yaşayan kültürel miras ilişkisinin yerel sürdürülebilir kalkınmanın kaynağı olarak değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yaratıcı kentler, yaşayan kültürel miras, kültürel ve yaratıcı endüstriler, yerel sürdürülebilir kalkınma, kentlerin kültür ekonomisi.

Abstract

The aim of this article is to critically examine the relationship between living traditional culture (ich) and the approach of creative cities with different dimensions by using UNESCO- Creative Cities Network. By declaring in the same period UNESCO's creative cities network and conventions on the intangible cultural heritage and diversity of cultural expressions as well as the efforts of UNCTAD ve UNDP, the crucial economic value and dimension of culture was highlighted. UNESCO- Creative Cities Network was created in the period of the development of the terms of creative class, cultural and creative industries, creative economy. The activities of WIPO related to traditional knowledge, cultural expressions and genetic resources reveals different dimension of the relationship between living cultural heritage and creative cities. Moreover, the media and cultural tourism are accepted as main dynamics to analyze the relationship. Problems and opportunities related to living cultural heritage within the scope of the approach of creative cities are also discussed in this article. In summary, this

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, nozdemir@hacettepe.edu.tr

** Uz., Etkin Proje Yönetim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. İstanbul, ecem.ozdemir@etkinproje.com

study emphasizes that the relationship between creative cities and living cultural heritage can be used effectively as the source of local sustainable development.

Key Words: Creative cities, living cultural heritage, cultural and creative industries, local sustainable development, cultural economy of cities.

Giriş

Kültür yaratıcı etkileşimler bütünü ve ürünüdür, dolayısıyla sürekli değişen, dönüşen ve gelişen dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle yaratıcılık kültürün özünü ve belirgin özelliğini meydana getirir. Kültürel ekonomik anlamda yaratıcılık bireysel, kurumsal, bölgesel, ulusal, uluslararası ve de kentsel nitelik taşıyabilir. Yaratıcı kentler yaklaşımı da kent merkezli yaratıcılık vurgusu taşımaktadır. Yaratıcı kentler ağı, dolayısıyla yaratıcı kentler yaklaşımı 1990’ların sonundaki “yaratıcı ulus, yaratıcı ekonomi, yaratıcı endüstriler, yaratıcı eğitim, yaratıcı sınıf/zümre” gibi olgular üzerindeki tartışmalara paralel olarak ortaya çıkmıştır. Böylelikle kentler söz konusu yaratıcı ekonominin ve endüstrilerin merkezi olarak kabul edilmiş ve “kültürel yaratıcı çağ” ile birlikte “sanayi kentinden yaratıcı kente dönüşüm” gerçekleşmeye başlamıştır.

Bu sürecin başlangıç tarihini ise 20. asrın ortalarına kadar götürmek mümkündür. Nitekim Horkheimer ve Adorno’nun 1940’lı yıllarda “Aydınlanmanın Diyalektiği” başlıklı çalışmalarında “kültür endüstrisi” kavramı altındaki eleştirel çözümlerini, 1970’li yıllarda kültür ekonomisi kavramının ortaya çıkışı izlemiştir. Bu dönemde Association Cultural Economics International’ın (ACEI) kuruluşu ve yıllık toplantılarının yapılmaya ve Journal of Cultural Economics başlıklı dergisinin yayımlanmaya başlanması kültür ve ekonomi ilişkilerinin çok yönlü olarak ele alınmasının önünü açmıştır (Özdemir, 219).

Aşağıda açıklanacağı üzere Avustralya’da ortaya çıkan “yaratıcı ulus” yaklaşımının devamı olarak Batılı gelişmiş ülkelerde (İngiltere başta olmak üzere) 1990’ların sonundan itibaren “yaratıcı sınıf, yaratıcı ekonomi, kültürel ve yaratıcı endüstriler” gibi yeni kavramlar ve yaklaşımlar tartışılmaya başlanmıştır. 21. asrın başına gelindiğinde kent kalkınmasında yaratıcılık ürünü kültür ekonomisinin önemi sıklıkla vurgulanır hale gelmiştir (Scott, 2000). Kültürün ekonomik boyutunun belirginleşmesinde Birleşmiş Milletler’de UNESCO’nun yanında, ticaret ve kalkınmadan sorumlu biriminin ve programının (UNCTAD ve UNDP) da katkısı bulunmaktadır (Özdemir, 2012: 353). Yine Dünya fikri mülkiyet örgütü olan WIPO’nun “geleneksel bilgi, kültürel ifadeler/folklor, genetik kaynaklar ve copyright endüstrileri” kapsamındaki faaliyetleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca OECD’nin “içerik endüstrileri” yaklaşımı ile “Kültür ve Bölgesel Kalkınma” başlıklı 2005 Raporu

(kültürle kenti ve kalkınmayı bütüncül bir yaklaşımla ele alan raporu) da kültürün sürdürülebilir kalkınma boyutunu ortaya koymaktadır (Özdemir, 2012: 13, 220). Kuzey Amerika'nın yanında Avrupa Birliği'nde "kültür endüstrileri (Fransız yaklaşımı), deneyim ekonomisi (İskandinav yaklaşımı) ve yaratıcı endüstriler (İngiliz yaklaşımı)" gibi farklı yorumlar ortaya çıkmakla birlikte esas itibarıyla kültür kalkınmanın motoru olarak kabul edilmiştir (Özdemir, 2012: 13).

Bugün nüfusun büyük bir bölümünün yaşadığı kentler, tarihin ilk dönemlerinden beri ekonominin ve kültürün merkezi olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Sanayileşme ve kente göç gibi nedenlerle metropollere dönüşen kentlerdeki artan toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlar ancak akılcı yaklaşım, yöntem ve yönetimlerle çözümlenebilmektedir. Sorunların önemli bir bölümünün çözümlendiği başarılı bir şehir yapılanması için kentlerin yaratıcı bireylere ev sahipliği yapabilmesi gereklidir. Bu tür şehirlerin uygulamalarına göre de kentler yaratıcı liderliklere, yönetimlere ve inovasyon potansiyellerine ihtiyaç duymakta ve kültür ekonomisinin yarattığı fırsatlardan yararlanmak istemektedirler (URL-1).

Kentlerin kültür ve yaratıcı endüstriler temelinde sürdürülebilir kalkınmalarının gerçekleştirilmesi yaklaşımı son çeyrek asırda yaygınlık ve etkinlik kazanmıştır. Nitekim AB'de genel kalkınma modellerinin yerine kent kültürü ve yaratıcılık merkezli sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının öne çıktığı gözlenmektedir. Yine Avrupa Kültür Başkentleri, Türk Dünyası Kültür Başkentleri ve İslam Kültür Başkentleri gibi programlar da bu sürecin farklı türden yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Yaratıcı kentler yaklaşımı genellikle "kent bilimi, kent planlaması, mimarlık, tasarım, medya/iletişim, kültürel ve ekonomik coğrafya" (Hartley vd., 2013: 45) gibi alanlardaki araştırmalarla çözümlenmektedir. Türkiye'de sayıları oldukça yetersiz olmakla birlikte benzer araştırmalar (turizm, iktisat ve idari bilimler, coğrafya vb. alanlarda) yayımlanmaktadır. Bu tür yayımlar da kentlerin yaratıcı potansiyellerini ve durumlarını değerlendirmeye yönelik çalışmalardır (Enlil ve Evren 2011; Ajanovic ve Çizel, 2015; Gürbüz vd., 2017; Akın ve Bostancı, 2017). Diğer yandan kültür bilimi ve yönetimi alanında yaşayan kültürel miras araştırmaları ile yaratıcı kent yaklaşımı ilişkisinin çözümlenmesine yönelik olarak ayrıntılı çalışmalar Türkiye'de henüz gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla bu makalede UNESCO'nun ilgili program ve sözleşmeleri temelinde ve farklı alanlardaki verilerden de yararlanılarak yaratıcı kent yaklaşımı ile yaşayan kültürel miras arasındaki çok yönlü ilişki çözümlenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültürel Miras:

1990’lı yılların sonundan itibaren bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle “yaratıcı sınıf, yaratıcı endüstriler ve yaratıcı ekonomi”nin (Florida, 2012: 30; Hartley vd., 2013: 55-62) ortaya çıkışına paralel olarak UNESCO tarafından 2004 yılında kurulan Yaratıcı Kentler Ağı temelde kentlerin özgünlük ve çeşitlilik gösteren yaratıcı potansiyellerinin özellikle kültürel ve yaratıcı endüstriler temelinde sürdürülebilir kalkınma amacıyla değerlendirilmesini amaçlamaktadır (Yaratıcı ekonomi ile yaratıcı kentler arasındaki ilişkilerle ilgili örnek yayın için bkz. Kong ve O’connor, 2009). Yaratıcı kentler kapsamında kültürel ve ekonomik temelli iki yaklaşımın var olduğu, bunlardan ilkinde yaratıcı kentlerin kültürün, çeşitliliğin ve sanatın mekanları olarak tanımlandığı; yaratıcılığın öncelikle ekonomik bir değer olarak algılandığı ikinci yaklaşımda ise yaratıcı kentler buluşçu, yaratıcı, rekabetçi/yarışmacı sektörlerle ekonomik açıdan varlığını devam ettirebilen sanatçıların ve sanatsal organizasyonların ön plana çıktığı mekanlar olarak algılanmaktadır (Enlil ve Evren 2011: 20- 24). Bu değerlendirmede yaratıcı sınıf, yaratıcı ekonomi, kültürel ve yaratıcı endüstriler ikinci yaklaşıma dahil edilmektedir. Oysa yaşamda her türlü değer, kültürle ekonominin birlikteliğinde yaratıldığından yaratıcı kentler kapsamında kültürel ekonomik yaklaşımların ortaklığından ve yaratıcı dinamizminden söz edilebilir.

Daha önce de vurgulandığı üzere UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı ile Yaşayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve özünde kültürel ve yaratıcı endüstriler alanındaki çeşitliliklerin geliştirilmesini amaçlayan KİFAÇ Sözleşmesi arasında güçlü bağlantılar mevcuttur. Burada UNESCO Yürütme Kurulu’nun 170. Oturumunda alınan kararlar ana hatları çizilen Yaratıcı Kentler Ağı’nın UNESCO Kültürel Çeşitlilik Küresel İttifakı kapsamında oluşturulduğuna da atıf yapılması anlamlı olacaktır.

Yaratıcı Kentler Ağı’yla “edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatı, tasarım, gastronomi ve medya sanatları” başlıkları altında kümelenen farklı ülkelerin yaratıcı kentleri arasında bilgi ve deneyim paylaşımının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın gerçekleştirildiği dönemde söz konusu ağda 246 yaratıcı kentin dahil edildiği tespit edilmiştir. “Edinburg, Seattle, Krakow, Milan, Melbourne, Bağdat, Heidelberg, Barselona, Prag, Dublin ve Manchester” UNESCO’nun “edebiyat” alanındaki yaratıcı kentlerinden bazılarıdır. Bu ağın “tasarım” alanında “Seul, Pekin, Graz, Wuhan, Bakü, Bilbao, Montreal, Mexico City, Dubai, Torino, Buenos Aires ve Detroit” gibi kentler yer almaktadır. Yaratıcı Kentler Ağı’nın “zanaat ve halk sanatı” alanındaki yaratıcı kentleri arasında “İsfahan, Gabrova, Kahire, Kanazawa ve Madaba” gibi şehirler bulunmaktadır. Bu ağda “Sofya, Postdam, Mumbai,

Roma, Bristol, Wellington ve Sarayevu” gibi kentler “filmin” yaratıcı kentleri olarak ilan edilmiştir. “Mannheim, Auckland, Liverpool ve Kazan” gibi şehirler ise söz konusu ağın “müziğin” yaratıcı kentleridir. UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nın “medya sanatlarının” yaratıcı kentleri başlığı altında “Braga, Toronto, Lyon, Karlsruhe, York ve Linz” gibi kentler sıralanmıştır. “Parma, Alba, Panama City, Bergen ve Bergamo” gibi kentler de bu ağın “gastronomi” alanındaki yaratıcı kentleri olarak belirtilmiştir. Tasarım, film, edebiyat ve medya sanatları başlıkları bir yana bırakıldığında özellikle “zanaat ve halk sanatı ile gastronomi” alanlarında yaratıcı kent olarak ilan edilenlerin büyük bir bölümünün diğerlerine oranla fazla tanınan şehirler olmadıkları söylenebilir. Diğer bir ifadeyle kültürel ve yaratıcı endüstriler alanındaki yaratıcı kentlerin genellikle dünyanın tanınmış şehirleri arasında bulunduğu görülür (URL-2). Bu ağın “müzik, edebiyat, zanaat ve halk sanatı, gastronomi ve tasarım” alanlarında çok sayıda kentin, “film ve medya sanatları” alanında ise az sayıda şehrin yaratıcı kent olarak yer aldığı belirlenmiştir. Kültürel ve yaratıcı endüstriler kapsamındaki alanların aksine UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nda yaşayan kültürel miras ile ilgili kentlerin sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir.

Yaklaşık 10 yıllık bir gecikmeyle 2015 yılından itibaren Türkiye’den de kentler bu ağa dahil edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de Batı tarzı yaratıcı kentlerden çok “kendini yaratan kentlerin” bulunduğu vurgusu hatırlatılmalıdır (Zengin ve Ürkmez, 2013: 88). “Gaziantep- gastronomi (2015), Hatay- gastronomi (2017), İstanbul- tasarım (2017), Kütahya- zanaat ve halk sanatı (2017), Afyonkarahisar- gastronomi (2019) ve Kırşehir- müzik (2019)” UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’na dahil edilmiş durumdadır (URL-3). İstanbul bir yana bırakıldığında diğer kentlerin gelenek kültürü temelli (geleneksel yemek kültürü, geleneksel el sanatları ve geleneksel müzik) olarak söz konusu ağda yer aldıkları öncelikle vurgulanmalıdır. Nitekim henüz “film, edebiyat ve medya sanatları” gibi alanlarda Türkiye’den herhangi bir kentin bu ağa dahil edilememiş oluşu kültürel ve yaratıcı endüstriler alanındaki farkındalık ve gelişmişlik sorunlarının varlığı ve devamlılığı ile açıklanabilir.

Yaratıcı Kentler Ağı kapsamında kentlerin temel özgünlük ve çekicilikleri ile ilgili festival, şenlik ve kutlamaların önemli olduğu görülür. Nitekim Türkiye’den ağa katılan kentlerin temel gerekçeleri arasında ilgili festival, şenlik ve kutlamaların gösterildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda özellikle gastronominin yaratıcı kentleri olarak Türkiye’den söz konusu ağa katılan şehirler kapsamında yöresel ürün ve mutfak festivaller açık bir şekilde vurgulanmıştır. Bu durum yöresel ürün ve gelenek festival, şenlik ve kutlamalarının geleneksel bilgi, dolayısıyla yaratıcılık, özgünlük ve çeşitlilik kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Yöresel

kutlamalar yerel geleneksel bilginin, dolayısıyla kültürel özgünlüğün ortaya konulduğu ve aktarıldığı ana etkinliklerdir. Bu tür etkinlikler özellikle müzik, dans, mutfak, giyim, kuşam, inanış ve sözlü edebiyat gibi çeşitli geleneklerden oluşan bir bütünün (geleneksel kültürü) gösterimlerini ifade etmektedir. Bir başka deyişle bu tür kültürel etkinlikler (kutlamalar; toplu etkinlikler) ürünler, aktörler, gelenekler, kültürler ve yaşam alanları arasındaki yaratıcı etkileşimlerin ürünü ve bütünüdür. Aynı zamanda bu etkinlikler kültürün tamamına yakınının eğlence ortamlarında ve eğlence olarak yaratıldığının ve yaşatıldığının kanıtlarıdır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2005). Dolayısıyla yaratıcı kentlerde düzenlenen bu türden etkinliklerle geleneksel kültür de canlı bir şekilde korunarak yaşatılmaktadır. Yaratıcı kentler ile yaşayan kültür karşılıklı olarak birbirlerini var etmektedir. Bu nedenle yaratıcı kentler yaklaşımı yaşayan kültürel mirasın korunması ile ilgili sözleşmenin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Diğer yandan yaşayan kültürel miras da kentsel yaratıcılığın hem ana belleği hem de kaynağı olarak işlev görmektedir. Bu türden etkinliklerin gelenek içi olduğu kadar, gelenek dışı yaratıcılıkların ortaya çıkmasına da zemin hazırladığına işaret edilmelidir. Sonuç olarak özgün kültürleriyle yaratıcı kente dönüşen şehirlerin yaşayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi konusunda da oldukça başarılı oldukları görülür.

UNESCO'nun yaşayan kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması sözleşmeleri ve yaşayan insan hazineleri programı ile WIPO'nun geleneksel bilgi, kültürel ifadeler/folklor ve genetik kaynaklar ile ilgili yaklaşımları birlikte değerlendirilebilir. İnsanlığın doğal, tarihi ve kültürel mirası, özünde belleği kentsel sürdürülebilir kalkınmanın da temel kaynağıdır. Yaratıcı kentler ile ilgili ağın temelini söz konusu doğal, tarihi ve kültürel miras oluşturmaktadır. Bu bellek üzerinden kültürel ve yaratıcı endüstrilerin oluşturulması ve geliştirilmesi, yaratıcı kentler yaklaşımının etkinliğini ve verimliliğini arttırmaktadır. Nitekim bir şehrin gastronomi alanında yaratıcı kent olarak ilan edilmesi, ilgili bölgedeki mutfak geleneğinin (gerçekte yaşayan kültürel mirasın), dolayısıyla bu geleneğin beslediği tarımsal ve hayvansal kaynakların (genetik kaynakların; ekolojinin) sonuçta da bütün bu yaratıların kaynağını oluşturan geleneksel bilginin ve temsilcilerinin (YİH) değerlendirilmesi, korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

Yaşayan kültürel, tarihsel ve doğal mirasın özellikle yaratıcı kentler kapsamında kültürel ve yaratıcı endüstriler tarafından değerlendirilmesi sürecinde oluşan değerler ilgili miras alanlarının veya kaynaklarının korunmasına ve yaşatılmasına yönlendirilmesi büyük bir öneme sahiptir. Nitekim Horkheimer ve Adorno'nun 1940'lardaki kültür endüstrisi kapsamındaki değerlendirmeleri (kitlelerin aldatılışında ve yönetilmesinde metalaştırılan,

medya endüstrisi ya da eğlenceye ve reklama dönüştürülen kültür vb.) sonrasındaki gelişmeler ve veriler kültürel ve yaratıcı endüstrilerde üretilen değerlerin kaynağın veya kaynakların korunması, yaşatılması ve geliştirilmesinde pek kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Hatta UNESCO'nun 1972 tarihli tarihsel ve doğal mirasın ve 2003 tarihli yaşayan kültürel mirasın korunması ile ilgili sözleşmeleri söz konusu miras alanlarındaki olumsuzlukların veya istismarların önüne geçilmesine yönelik olduğu gerçeği bu durumun varlığının kanıtları olarak değerlendirilebilir. Özetle yaratıcı kentlerde üretilen kültürel ekonomik değerlerin öncelikle doğal ve tarihsel mirasın korunmasına ve özellikle de yaşayan kültürel mirasın temsilcilerinin yaşatılmasına yönelik olarak kullanılması gereklidir. Böylelikle yaratıcı kent kapsamında doğal, tarihi ve yaşayan kültürel miras için gerekli olan fonlar veya mali kaynaklar oluşturulabilmektedir.

Bu kapsamda bir paradoksun üzerinde de durulmasında yarar vardır. O da özellikle yaşayan kültürel mirasın özgünlük ve çeşitliliğinin ortadan kaldırılmasında kültürel ve yaratıcı endüstrilerin hem bir tehdit hem de bir kaynak olarak yorumlanması (olumlu ve olumsuz etkilerinin bulunması) gerçeğidir. Nitekim kültürel ve yaratıcı endüstrilerce oluşturulan ve tek türleştirici etkilere sahip küresel popüler ve kitle kültürü tarafından ulusal ve yöresel çeşitliklerin ve özgünlüklerin ortadan kaldırıldığı gözlenmiş ve bu durum UNESCO'nun ve diğer aktörlerin yaşayan kültürel mirasla ilgili belgelerinde özellikle vurgulanmıştır. “Yavaş yemek” (Slow Food) ve “sakin şehir” (Citta Slow) hareketlerinin de söz konusu küresel popüler ve kitle kültürü kaynaklı geleneksel kültürlerdeki çözümlenmenin önlenmesine yönelik olduğu bu kapsamda hatırlanmalıdır. Yaratıcı kentler ile sakin şehirler arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı çözümlenmeler ihtiyacı vardır. Diğer yandan kültürel ve yaratıcı endüstriler akılcı ve gerçekçi kültür yönetimi kapsamında doğal, tarihsel ve yaşayan kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi için gerekli olan mali kaynağın yaratılmasını sağlamaktadır. Yaşayan kültürel miras kapsamında ilgili süreçlerin yönetilmesinde geleneğin, dolayısıyla temsilcilerinin fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilgili destekleme fonlarının oluşturulması ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Güney Kore, Çin ve Brezilya vb. ülkelerde olduğu gibi yaşayan kültür ile ilgili özel düzenlemelerle geleneğin temsilcilerinin haklarının güvence altına alındığı görülür (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2018; Özdemir ve Öger, 2019). Türkiye’de de benzer düzenlemeler gerçekleştirilebilir. Bu tür düzenlemelerin Türkiye’deki yaratıcı kent projelerine de katkı sağlayacağı açıktır. Keza yaratıcı kentler öncelikle fikri mülkiyet hakları korunan ve desteklenen yaratıcı sınıfın eseridir.

Yaratıcı kentler yaklaşımı ile genç ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi yerelin istihdam sorunlarının giderilmesine de katkı sağlamaktadır. Kültürel ve yaratıcı endüstriler kentlerdeki özellikle eğitilmiş ve yaratıcı genç nüfusun yeni yaratıcı çağın girişimcilerine dönüştürülmesini kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedir. Y ve Z kuşaklarının çoğunlukta olduğu yeni nesil yazılım, moda, medya, müzik ve elektronik oyun gibi sektörlerde girişimci sınıfı oluşturarak dördüncü teknoloji devrimiyle belirginleşen yeni yaşam bağlamının etkili aktörlerine dönüşmektedir. Değişen kuşaklar, bağlamlar, dolayısıyla yaşam ve kültürle (Özdemir, 2019: 125- 149) birlikte kentler de farklılaşmaktadır. 21. asrın kentleri “akıllı ve yaratıcı kentler” olacaktır. Elektronik yerli olarak tanımlanan üniversite mezunu ve lisansüstü eğitilmiş kuşaklar yaratıcı kentlerin yaratıcı sınıflarını oluşturmaktadır. Bir bakıma yaratıcı ekonomi, yaratıcı endüstriler, yaratıcı sınıf ve yaratıcı kentler söz konusu elektronik kültür bağlamının yerli kuşaklarının eseridir. Burada yaşayan kültürel mirasın paylaşılarak ve deneyimlenerek yaşatılabilmesinin yaratıcı kentlerin yaratıcı sınıflarını oluşturan elektronik (sanal-dijital) yerli kuşakların, dolayısıyla onların belirgin özelliklerinin dikkate alınarak gerçekleştirilebileceği vurgulanmalıdır. Aslında yaratıcı kent yaklaşımı kültürel ve yaratıcı endüstriler aracılığıyla yaşayan kültürel mirasın elektronik yerli kuşaklarca deneyimlenerek geliştirilmesini ve içselleştirilmesini de sağlamaktadır.

Üzerinde pek durulmamakla birlikte yaratıcı kent yaklaşımının eril egemenlikten kaynaklanan sorunların giderilerek cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına da katkı sağladığı veya en azından böyle bir beklentinin var olduğu gözlenmektedir. Ayrıca yaratıcı kentin özü durumundaki yaratıcı sınıfın çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu gerçeği (Florida, 2012: 54- 56) göz önüne alındığında bu beklentinin gerçekçi olduğu görülür. Yaratıcı kentlerin gastronomi, zanaat ve halk sanatı, tasarım ve müzik gibi alanlarındaki yaratılar gibi, yaşayan kültürel mirası oluşturan geleneklerin önemli bir bölümü de kadınlar tarafından yaratılmakta ve yaşatılmaktadır (URL-4). Kültürel ve yaratıcı endüstriler (özellikle sanal ve dijital teknolojiler) üzerinden kadın girişimciliği konusunda yaratıcı kent ile yaşayan kültürel miras yaklaşımları bir arada değerlendirilebilir (Örnek için bkz. URL-5). Dolayısıyla UNESCO’nun yaratıcı kentler ağı programı ile yaşayan kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliliği ile ilgili sözleşmeleri “kadını ve kadın girişimciliğini” önemsemekte ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sanayileşme ve kentleşme sonrasında önemini yitiren gelenekselin, doğalın, ev ve el işinin değerinin keşfedildiği son çeyrek asırda yerel kadın girişimciliği kentli yaşamın merkezinde yer almaya başlamıştır. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler’in (Kalkınma Programı’nın/ UNDP) Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri (17 hedefinden birisi; 5. Maddesi)

arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması da bulunmaktadır (URL-6). Bu kapsamda WIPO'nun öne çıkardığı geleneksel bilgi belleğinin (geleneksel bilgi, kültürel ifadeler, folklor ve genetik kaynaklar ile ilgili bilgi) önemli bir bölümünün kadınlar tarafından yaratıldığı, geliştirilerek yaşatıldığı gerçeğine de işaret edilmelidir. Bütün bu veriler veya bağlantılar 21. asrın yaratıcı kentlerinin toplumsal cinsiyet kültürü açısından daha eşitlikçi ve engelsiz bir toplumsal yapının oluşturulabileceğini göstermektedir.

Kentleşme olgusunun Türkiye'deki geleneksel kültür üzerindeki etkileri kültür bilimciler/halkbilimciler tarafından yeterince sorgulanmamıştır. UNESCO'nun yaşayan kültür ve kültürel ifadelerin çeşitliliği ile ilgili sözleşmelerinin ortaya çıkışında kentleşmenin önemli etkisi bulunmaktadır. Yaratıcı kent yaklaşımının öncelikle kentlerdeki istihdam sorunlarının çözümlenmesine yönelik olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Dünyadaki yaratıcı şehir stratejilerinin çoğu Batı kökenli "modern" sanat temellidir. Dolayısıyla sanatın yaşayan kültürel mirastan da beslenebileceği gerçeği genellikle görmezden gelinmektedir. Kentsel yaratıcılık ve yaratıcı kent açısından başarılı olabilmek ve şehri ileriye götürebilmek için kritik bir etik algı, eşitlikçi bir yaklaşım ve bilinçli bir farkındalık gereklidir. Bu nedenle şehirlerin çok türlü kültürel yaşam alanlarının ve potansiyellerinin değerlendirilmesi çok daha etkili sonuçlar doğurmaktadır. Böylelikle yerelde kültürel ürünlerin çeşitliliği artırılarak istihdam özellikle gençlerin ve kadınların istihdam sorunları çözebilmektedir (URL-7). Nitekim yaratıcı kent yaklaşım kapsamında yaratıcı endüstrilerde yüksek eğitimli kesimler, "gastronomi, el sanatları ve halk sanatları" gibi alanlarda da kentin diğer kesimleri istihdam edilebilmektedir. Böylelikle kentleşmenin çeşitli etkilerinin belirli ölçüde giderilmesi sağlanmaktadır. Yaratıcı kentlerin verimliliği ve başarısı öncelikle özgünlük ve çeşitlilik bütünü ve kaynağı yaşayan kültürel mirasın değerlendirilmesine veya "değerine değer katılmasına" bağlıdır. Diğer bir ifadeyle yaratıcı kent, yaşayan kültürel çeşitliliğinden beslenilerek yaratılabilir. Yaratıcı kentler yaklaşımıyla farklı toplum kesimleri için istihdam alanlarının yaratılması mümkün olmaktadır.

Kültür ekonomisi ve endüstrileri terimlerinin yerine "copyright endüstrileri ve ekonomisi" kavramlarının tercih edildiği WIPO'nun (World Intellectual Property Organization/Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) gelenek kültürüne yaklaşımı kültürel ekonomik ve gerçekçi bir nitelik taşımaktadır. WIPO perspektifinde "geleneksel bilgi, kültürel ifadeler/folklor ve genetik kaynaklar" bütüncül bir şekilde değerlendirilmektedir (Özdemir, 2018: 1- 28). Türkiye'de özellikle coğrafi işaretler merkezli tartışmaların arka planında belirtilen bütüncül yaklaşımın olduğu vurgulanmalıdır. Menşe ve mahreç işareti gibi tescil türleri bulunan coğrafi işaretler

kapsamında doğal/genetik hayvan ve bitki kaynaklarının, dolayısıyla yerel ekolojik genetik yapının korunması ve tescil edilmesi ve bu kaynakları ve ürünleri ortaya çıkararak geleneksel bilginin ve bu bilginin temsilcilerinin korunması ve geliştirilmesi esastır. Yine bu uygulama ve yaklaşımda söz konusu geleneksel bilginin yaşatıldığı folklorun, dolayısıyla kültürel ifadelerin, bir başka deyişle kültürel ekolojik dokunun/yapının/belleğin korunması ve güçlendirilmesine değer verilmektedir. WIPO'nun söz konusu belleğin UNESCO'nun ilgili sözleşmelerinin yanında özellikle Yaratıcı Kentler Ağı için de önemli olduğu vurgulanmalıdır (Özdemir, 2018: 10, 17). Bu nedenle söz konusu doğal ve kültürel genetik özgünlüklerin tescil edilmesi, haklarının korunması gereklidir. Bu kapsamda özellikle geleneğin (geleneksel bilgi, folklor, kültürel ifadeler vb.) yaratıcılarının ve taşıyıcılarının yaratıcı kentlerin yaratıcı sınıfına dahil edilmesi akılcı bir yaklaşım olacaktır. WIPO'nun geleneksel bilginin sahiplerinin haklarının korunması ile UNESCO'nun yaşayan insan hazineleri yaklaşımı örtüşmektedir. Bu kapsamda yaratıcı kentin verimliliğinde ve başarısında yaratıcı sınıfın ve kamunun yanında sivil toplum örgütlerinin, özel sektörün, dolayısıyla halkın katılımının da önemli olduğu vurgulanmalıdır.

Genel anlamda geleneksel bilgi, coğrafi işaretler ile yaratıcı kent yaklaşımları arasında var olan köklü ilişki bugün belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bütün bu olgularla temelde kent merkezli sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de coğrafi işaret verilen ürünler dikkatle incelendiğinde tamamına yakınının geleneksel bilgi, dolayısıyla yaşayan kültür kökenli oldukları görülür (Özdemir, 2012: 66- 68 vd.). Nitekim Türk Patent Enstitüsü'nün "coğrafi işaret adı/geleneksel ürün adı" başlığı altında 418'i tescilli toplam 817 başvuru doyasının bulunduğu, bunların genellikle "geleneksel mutfak ürünü, el sanatı, geleneksel tarımsal ürün, hayvancılık ürünü ve geleneksel mekân (Kangal balıklı kaplıcası)" başlıkları altında kümelendiği belirlenmiştir (URL-8). TPE tarafından tescillenen bu ürünlerin (İzmir boyozu, Çal pekmezi, Türk lokumu, Şanlıurfa kıymalı söğürme, Rize simidi, Çine köftesi, Isparta kabune pilavı, Söke pidesi, Türk kahvesi, Muş çortu aşısı, Gaziantep yeşil zeytin böreği, Şuhut keşkeği, Tavas baklavası, Bozdağ kestane şekeri vb.) büyük bir bölümü geleneksel mutfak ile ilgilidir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'deki coğrafi işaretler geleneksel mutfakın tescil sistemine dönüşmüş durumdadır. Hatta coğrafi işaretler konusunda kentler arası bir rekabetten de söz edilmektedir. Kentlerin yörelerine özgü ana yemeklerinin büyük bir bölümünü tescil ettirmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bu gerçek geleneksel kültürün, dolayısıyla geleneksel bilginin kültürel ekonomik değere dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu tür tescillerle kentler gastronomi alanının yaratıcı ve marka kentlerine

dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Özgünlükler kaynağı doğal, tarihi ve kültürel hazinelerden hareketle farklılıklar belirginleştirilerek kent markaları yaratılmaktadır. Bu kapsamda markanın değer katılmış ürün; kentin marka olmasının veya kentin markalaşmasının ise kente ekonomik, sosyal ve kültürel değerler katmak için, ürün markalaşma stratejilerinin kent üzerinde uygulanması olarak tanımlandığına (Peker 2006: 21; Boyacıoğlu 2014: 132- 145) işaret edilmelidir. Aynı durum “Bayat Türkmen kilimi, Nizip sabunu, Sivas bıçağı, Kandıra bezi, Tosya bıçkısı, Zara çorabı, Erzurum ehram dokuma kumaşı, Maraş file nakışı, Söke körüklü çizmesi, Kahramanmaraş yemenisi, Aynalı süpürge, Simav el halısı, Bursa ipeği, Nallıhan iğne oyası, Kastamonu taş baskı, Eskişehir lüle taşı, Vezirköprü semaveri, Ahlat bastonu” gibi el sanatları ve halk sanatı alanındaki tescillerde de söz konusudur.

Gastronominin yaratıcı kentleri açısından tarımsal ve hayvansal kaynakların, dahası doğal ve kültürel dokunu korunması ve geliştirilmesi oldukça önemlidir. TPE tarafından coğrafi işaretler kapsamında tescillenen “Karacadağ pirinci, Antep fıstığı, Tarsus sarıulak zeytini, Bilecik Pazaryeri şerbetçiotu, Korkuteli karyagdı armudu, Aksaray yoncası, Amasya misket elması, Adana karpuzu, Çamoluk şeker kuru fasulyesi, Amasya çiçek bamyası, Ağaören cevizi, Adıyaman Besni üzümü, Demirci hünnabı, Sultandağı kirazı, Melli inciri, Kapıdağ mor soğanı, Karaburun nergisi, Karaköprü narı, Çukurova pamuğu vb.” meyve ve sebzeler geleneksel mutfağın zenginleşmesini ve özgünleşmesini sağlamaktadır. “Kangal koyunu, Ardahan kazı, Türk tazısı; Kars balı, Balıkesir kuzu eti, Bergama tulum peyniri, Bingöl gazik kaymağı, Malatya pipirimli (semizotlu) acılı ayran, Edirne beyaz peyniri, Ereğli koyun yoğurdu ve Afyon sucuğu” gibi ürünlerle ilgili tescillerle bir taraftan hayvan ırkları, diğer taraftan da geleneksel mutfak korunarak geliştirilmektedir. Aslında bu ürün tescilleriyle geleneksel bilgi ve bu bilginin yaratıcı ve yaşatıcıları olan gelenek temsilcileri desteklenmektedir. Özetle WIPO’nun coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı gibi yaklaşım ve uygulamalarıyla UNESCO’nun yaşayan kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliği ile ilgili sözleşmelerinin yanında, gastronomi ile el sanatları ve halk sanatı alanlarındaki yaratıcı kent yaklaşımlarının da desteklenmesi sağlanmaktadır.

Kent kimliği ve markası kapsamında yaşayan kültürel miras ana kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir (Akkaya, 2016). Türkiye’de kentlerin ana imgeleri genellikle doğal, tarihi ve yaşayan kültürel unsurlarından oluşmaktadır. Bu imgelerin çok kere sanatsal tasarımlarla etkinlikleri ve çekicilikleri arttırılmadan doğal haliyle değerlendirildiği görülür. “Erciyes Dağı (Kayseri), Pamukkale (Denizli), pamuk (Adana), fındık (Giresun), muz (Anamur), Selimiye Cami (Edirne), Truva Atı (Çanakkale), Van Gölü, gül (Isparta), kayısı

(Malatya), saat kulesi (İzmir), Mevlâna (Konya)” bu türden kent imgelerinden bazılarıdır (Kent imgeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2012: 105- 121 vd.; Akkaya, 2016). Bu imgelerin önemli bir bölümünün coğrafi işaretler kapsamında tescillendiği belirlenmiştir. Kültürel ve yaratıcı endüstriler modelinin merkezinde yer alan doğal, tarihi ve kültürel miras unsurlarının öz sanat alanlarının (resim, heykel, seramik, tiyatro gibi görseli plastik ve gösteri sanatları) yaratıcı bireylerinin katkılarıyla kültür endüstrileri (genellikle radyo, televizyon ve internet gibi medya endüstrileri; örnek araştırma için bkz. Fidan, 2017) ve yaratıcı endüstriler (moda, grafik, yazılım, mimarlık, reklamcılık gibi tasarım endüstrileri) kapsamında işlenerek estetik ve çekici imgelere dönüştürülmesi akılcı bir yaklaşımdır. Aslında yaratıcı kentler yaklaşımının özünü de bu türden kentsel değer (imge vb.), dolayısıyla kentsel imge, kimlik ve marka yaratma meydana getirmektedir. Bir başka ifadeyle kent kültürü, imgesi, kimliği ve markası kültürel ve yaratıcı sektörlerin, dolayısıyla yaratıcı kent tutkunlarının eseridir. R. Florida’dan (2012) atfen kentlerin temel değer yaratma kaynağı kültürel ve yaratıcı alanların “yaratıcı sınıfıdır”. Yaratıcı sınıf tanımlamasına genellikle “mimari, mühendislik, bilgisayar, sağlık, sanat, tasarım, spor, eğlence, medya, eğitim” (Florida, 2012: 42) gibi modern yaşam ve kültür alanlarının yaratıcılarının dahil edildiği görülür. Buna karşılık gelenek temsilcilerinin yaratıcılıklarının da kentlerin yaratıcı kesimleri ya da sınıfları içinde değerlendirilmesi gereklidir.

Yaratıcı kentler yaklaşımının temelini özgünlük kaynağı doğal, tarihi ve kültürel belleğin temelinde kentlerin kültürel ve yaratıcı sektörlerin merkezine dönüştürülerek sürdürülebilir kalkınmalarının gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Bu süreçte her kent kendi özgünlüklerine göre kültürel ve yaratıcı sektörlerin belirli alanlarında gelişme gösterir. Dolayısıyla yaratıcı kentlerin politikaları, programları, projeleri, dahası yönetimleri farklılık gösterebilmektedir. UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı ile de aynı alanlarda kültürel ve yaratıcı sektörlerin merkezleri haline gelen kentler kendi aralarında bilgi ve deneyimlerini paylaşarak gelişmelerine ivme kazandırır. Yaratıcı zümreler/sınıflar kentlerin temel değer yaratma kaynakları veya aktörleri olarak söz konusu süreçlerde etkili olurlar. Böylelikle kentler arasında rekabet yerine paydaşlık ve iş birliği geliştirilerek dünyada huzur ve refahın yaygınlaştırılması sağlanmaktadır.

Yaratıcı kentler yaklaşımının özünü yaratıcı bireylerden oluşan sınıf veya zümreler oluşturmaktadır. Yaratıcı zümreyi oluşturan kent tutkunları yaşadıkları kentlere özgünlük ve değer kazandırır. Bu nedenle kentler “yazar, şair, ressam, heykeltıraş, besteci, grafiker, yazılımcı, âşık, el sanatı ustası, kuklacı, çalgıcı, moda tasarımcısı, mimar ve benzerlerinden

oluşan zümrelerini koruyarak ve destekleyerek değer yaratmaya çalışırlar. “Yetenek, hoşgörü ve teknoloji”yi (3T: Talent, tolerance, technology) önemseyen yaratıcı eğitim sistemi yaratıcı sınıfın oluşturulması ve genişletilmesi açısından oldukça önemlidir. Akışkan bir yapıya sahip (Hartley vd., 2013: 44) yaratıcı zümrelerin kentte tutulması ve genişletilmesi, yaratıcı kent yönetiminin öncelikli hedeflerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Yaratıcı kentin yetkin yöneticileri yaratıcı sınıfın üyelerini kendi kentlerinin tutkunları haline getirmeye çalışırlar. Bu kapsamda fikri mülkiyet haklarının korunmasının yanında etkili bir kültürel destekçilik sisteminin kurulması gereklidir.

Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin en önemli alanlarından birini medya endüstrileri oluşturmaktadır. UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’na “medya sanatları” alanının yaratıcı kentleri de dahil edilmektedir. Bir başka ifadeyle medya sanatları bir kenti yaratıcı kente dönüştürebilmektedir. Yazılım, elektronik oyun ve reklamcılık gibi tasarım sektörleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yaratıcı Kentler Ağı’nın kendisi bir medya tasarımı olarak kabul edilmektedir. Yaratıcı kentler ağının tasarlanması, paylaşılması ve yaygınlaştırılması öncelikle yeni medyalar kapsamında değerlendirilen internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yine eski ve yeni medyalar sayesinde yaratıcı kentler yaklaşımı konusunda farkındalık ve bilinç oluşturulabilmektedir. Medya yaşayan kültürel miras ile ilgili 2003 tarihli UNESCO sözleşmesinin bir taraftan nedeni (ulusal ve yerel kültürlerin çeşitlilik ve zenginliklerinin medya üzerinden yayılan küresel popüler veya kitle kültürü tarafından ortadan kaldırılarak tek türleştirilme tehlikesi), diğer taraftan da en önemli paydaşı (ilgili sözleşmenin yaşama geçirilmesi için gerekli olan toplumsal farkındalık ve bilincin geliştirilmesi) durumundadır. Dolayısıyla medya dikkate alındığında yaratıcı kent yaklaşımının yaşayan kültürel miras ile ilgili olumlu ve olumsuz etkilerinden söz edilebilir. Özetle yaratıcı kent yaklaşımı ile yaşayan kültürel miras ilişkilerinde bahsedilen etkiler dikkate alınarak sürecin yönetilmesi akılcı ve gerçekçi olacaktır.

Kentin “bireysellik, liyakat (liyakate dayalı yönetim/meritokrasi), çeşitlilik ve açıklık” gibi ilkeler etrafında oluşan yaratıcı sınıfı veya zümresi (Florida, 2012: 56- 59) ile gelenek kültürünün temsilcilerinin birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Asırları aşan geleneksel bilgi ve deneyim belleğinin canlı taşıyıcıları ve geliştiricileri olan yerel aktörler UNESCO tarafından yaşayan insan hazineleri olarak onurlandırılmaktadır. Ülkeler bu program/uygulama kapsamında gelenek ustalarını yaşayan insan hazineleri olarak ilan etmeye başlamışlardır. Türkiye’de de “âşık, Karagözcü, çini ustası, dokumacı ve doğal boyamacı, nazar boncuğu ustası, sedefkâr, kalemişi, taş ustası” gibi gelenek temsilcileri/ustaları yaşayan

insan hazineleri olarak ilan edilmişlerdir. Yaşayan kültürel mirasın büyük bir bölümünün kadınlar tarafından yaratılmasına ve aktarılmasına karşılık Türkiye’de ilan edilen yaşayan insan hazinelerinin tamamına yakınının erkeklerden oluşması dikkat çekicidir. Bu durum bir ölçüde değerlendirme sorunlarının varlığı ve kamusal düzenin, dolayısıyla geleneksel mesleklerin eril niteliğinin devam ettiği gerçeğiyle açıklanabilir. Bu ustalar bir taraftan kendi geleneklerini yaşatırken diğer taraftan farklı alanlardaki yaratıcı aktörleri beslemektedirler. YİH programı yaşayan kültürel mirasın korunmasını ve geliştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır (Fedakâr ve Demir, 2018: 90- 101). YİH programı kent içi ve kentler arası yaratıcı etkileşimler açısından oldukça önemlidir. UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nın özellikle “müzik, zanaat ve halk sanatları ve gastronomi” alanları yaşayan insan hazinelerinin etkili olduğu alanlardır. Dolayısıyla YİH programı ile yaratıcı kentler yaklaşımının birlikte değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Söz konusu program ve ağ kapsamında geleneğin yaratıcıları ve taşıyıcıları öncelikle desteklenmelidir. Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar halk mutfağının ustaları aşçılar, Kırşehir geleneksel müziğin ustaları Abdallar ve Kütahya’da el sanatlarının ustaları zanaatkârlar sayesinde yaratıcı kent olarak ilan edilmişlerdir. Özetle yaratıcı kent yaklaşımı kapsamında desteklenen yaşayan insan hazineleri ile bir taraftan kentler yaratıcı kentlere dönüşmekte diğer taraftan da gelenek kültürü geçmişten bugüne ve geleceğe aktarılmaktadır. Ayrıca UNESCO’nun 2003 tarihli yaşayan kültürel mirasla ilgili sözleşmesinin de yaratıcı kentler yaklaşımı kapsamında yaşama geçirilmesi sağlanmaktadır.

Yaratıcı kentin en değerli hazinesi olan yaratıcı bireylerden oluşan sınıf/zümre yaratıcı eğitim sayesinde oluşturulabilmekte ve zenginleştirilerek genişletilebilmektedir. Eleştirel aklın ve hoşgörünün esas olduğu söz konusu eğitim sisteminde kalıpların aktarımı yerine bireylerin yetenekleri doğrultusunda yaratıcılıklarını geliştirebilmelerine olanak sağlanmaktadır. Tek türleşme yerine bireysel yaratıcı çeşitlilik bu eğitim sisteminin özünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu eğitim sisteminin temel amacını özgün yaratıcılıkları gelişmiş bireylerin yetiştirilerek topluma ve insanlığa katkı sağlamaları oluşturmaktadır. Yaratıcı kentler yaklaşımı, eseri olduğu yaratıcı zümrenin veya sınıfın çeşitli etkili program ve uygulamalar kapsamında yetiştirilen yeni yaratıcı yeteneklerle zenginleştirilmesini ve genişletilmesini hedeflemektedir. Nitekim “atölye, seminer, yaz veya kış okulu, sergi, konferans” gibi çeşitli faaliyetlerle oluşturulan kentin “yaratıcı atmosferi” yeni yaratıcı yeteneklerin ortaya çıkmasını ve yetişmesini sağlar. Bu kapsamda “yetenek, hoşgörü ve teknoloji”nin esas olduğu yaratıcı örgün, yaygın ve sargın (medya vb. üzerinden gerçekleştirilen eğitim) eğitim sitemleriyle

desteklenen bağlamlarda yetişen ve gelişen bireyler yaratıcı kentin, dolayısıyla özgün kent kültürünün ve kimliğinin de ana sermayesini oluştururlar. Yaratıcı sınıf veya zümre yaratıcı kentin tamamını besleyecek değeri üretir.

Kültür turizmi, kültür başkenti (Avrupa kültür başkenti, Türk Dünyası kültür başkenti vb.) ve marka kent gibi yaratıcı kentlerin de temel sektörlerinden biridir. Doğal, tarihi ve kültürel mirastan hareketle kültürel ve yaratıcı alanlarda yaratılanların kültürel ekonomik değere dönüştürülmesi sonuçta kültür turizmi sektöründe gerçekleşmektedir. Aslında turizm, dolayısıyla kültür turizmi de bir yaratıcılık alanıdır. Bugün “yaratıcı turizm” türünün esasını seyahat ve eğlenceyle birlikte yerel kültürün deneyimlenmesinin oluşturduğu, böylelikle yerelin yaratıcı turizmle çekim alanı haline getirildiği vurgulanmaktadır (Richards ve Raymond, 2000: 16- 20; Gülüm, 2015: 87- 98; URL-9). Aralarında doğrudan bir ilişki bulunan ve eş zamanlı (2000’li yılların başı; “yaratıcı turizm” terimi ilk kez Greg Richards ve Crispin Raymond’un 2000 yılında yayımlanan bir makalesinde kullanılmıştır; UNESCO-Yaratıcı Kentler Ağı da 2004 yılında oluşturulmuştur) olarak ortaya çıkan yaratıcı turizm ile yaratıcı kent türü ve yaklaşımı birbirlerini destekleyerek gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Yaratıcı kent yaklaşımı yaratıcı turizmden beslenirken, yaratıcı turizmin de özünü yaratıcı kent yaklaşımları oluşturmaktadır. Turizm kültürle yaratıcı bir alana dönüşmektedir. Diğer yandan kültür turizmi turizme yaratıcı nitelik kazandıran temel türdür. Kültürle turizm anlam, özgünlük, çekicilik, etkinlik ve verimlilik kazanmaktadır. Özetle kültür turizm bir kültürel miras, içerik, tescil, deneyim, sürdürülebilir kalkınma ve yaratıcılık alanı ve ekonomisidir (Özdemir, 2012: 219- 242). Kültür turizmi kent merkezlidir. Ana ve yan kentsel kültürel ekonomik imge tasarımları kültür turizmi açısından oldukça önemlidir. Bu tasarımların yaratıcı zümrenin eseri olduğu daha önce vurgulanmıştır.

Genel olarak turizm, özel olarak da kültür turizmi doğal, tarihi ve kültürel mirasın yaşatılması için gerekli olan fonların oluşturulmasını sağlar. Nitekim akılcı yönetilmeyen turizm tarihi, doğal ve kültürel mirasın zarar görmesine neden olabilir. Özellikle kültür turizmi kapsamındaki “turistikleştirme, mizahileştirme, fosilleştirme, dondurma, yozlaştırma, içeriğinden arındırma, tek türleştirme, kalıplaştırma, yapaylaştırma, otantikleştirme ve metalaştırma” gibi etkilerle yaşayan kültürel mirasın doğal yapısının ve gelişmesinin bozulabildiğini burada vurgulanmalıdır. Ayrıca kültür turizminin sürdürülebilirliği de belirtilen zararların önlenmesine, dolayısıyla yaşayan kültürün doğal akışında yaşatılmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Temel yaratıcılık alanları ve ilgili proje, program, hedef vb. dikkate alındığında yaratıcı kent olgusunun kültür turizmi ile yakından bağlantılı olduğu veya

genellikle yerelde böyle algılandığı görülmektedir. Nitekim gastronomi alanındaki yaratıcı kentlerinin aynı zamanda “gastronomi turizminin” de merkezleri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Burada gastronomi turizminin gelişmesinde coğrafi işaretlerin önemine işaret edilmelidir (Durlu-Özkaya vd., 2013; Bilge vd., 2019). “Festival, sanat günü, fuar, sergi, sokak etkinliği ve bienal” türünden etkinlikler yaratıcı kentlerin kültür turizmi boyutunu ortaya koymaktadır. Bu tür faaliyetler özellikle yaşayan kültürel miras konusundaki toplumsal bilincin ve farkındalığın geliştirilmesine, yerel özgünlüklerin farklı coğrafyalarda tanınmasına, özetle gelecek kuşaklara aktararak korunmasına ve geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Köken anlamı itibariyle “esin mekânları” olan müzeler kent merkezli yaratıcılık faaliyetlerinin merkezleri olarak değerlendirilmektedir. Kent müzeleri öncelikle kentsel belleğin oluşturulması işlevine sahiptir. İlgili yörenin doğal, tarihi ve kültürel mirası, diğer bir ifadeyle belleği müzelerde oluşturulur, korunur ve yeni yaratıcılık çalışmalarında esin kaynağı olarak kullanılır. Aslında kent müzeciliği belirli mekânlarla sınırlı kalmadan, kentin tamamının müze mekânına dönüştürülmesini amaçlar. Kentler tarih ve kültürleriyle hafıza mekânlarına dönüşürken kültürel ve yaratıcı endüstriler, dolayısıyla yaratıcı sınıf üzerinde soylulaştırılmaya çalışılır (Yücel, 2015; Gezer, 2019). Dolayısıyla yaratıcı kentlerin temel kurumlarının başında müzeler gelmektedir. Nitekim Türkiye’nin ilk gastronomi müzesi olarak kabul edilen Gaziantep’teki Emine Göğüş Mutfak Müzesi örneğinde olduğu gibi, UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nda yer alan kentlerin müzeciliği öncelikli faaliyet alanı olarak belirledikleri görülür. Yaratıcı kent müze, atölye, seminer ve sergi salonu gibi kültürel mekânlarda yaratılmaktadır. Özellikle son dönemde Türkiye’de belediyelerin çok sayıda kent müzesi açtığı gözlenmektedir. Bu müzelerin büyük bir bölümünün çeşitli eşyalarla cansız manken, poster ve ekran içerikleriyle doldurulup kentsel yaratıcılık merkezlerine dönüştürülemediği tespit edilmiştir. Yerleşik müzecilik anlayışı koleksiyonu kutsayarak yaratıcılık gibi işlevlerin yaygınlaşmasına pek ortam hazırlamamaktadır. Özetle kent müzeleri öncelikle ilgili kentin bütün yaratıcılık faaliyetlerinin merkezi değerlendirilmelidir.

Bu kapsamda yaşayan kültürel miras müzelerinin son dönemde sayılarındaki hızlı artış üzerinde de durulmalıdır. Skansen Açık Hava Müzesi’nden (URL-10) beri geleneksel kültür farklı mekânlarda sergilenmiştir. İskandinav ülkeleri arasında kültürel ve yaratıcı endüstrilerin “deneyim endüstrileri ve ekonomisi” adıyla yaygınlaşması ile açık hava müzeciliği geleneği arasında bir bağlantının varlığına burada dikkat çekilmelidir. İskandinav ülkelerinde diğer alanlarda olduğu gibi müzecilikte de göstermekten ve sıkıcı bilgi aktarımlarından ziyade

“deneyim” esastır. Örneğin çocuklar oyun ve oyuncak müzelerinde denizlerle ilgili anlatılar eşliğinde ahşap oyuncak gemiler yaparak denizcilik kültürünü öğrenmeye başlarlar. Dolayısıyla müzecilik gibi, yaratıcı kentler yaklaşımında da deneyim esas olmalıdır. Beypazarı, Ankara- Altındağ/Hamamönü, Ünye, Boyabat ve Avanos gibi yerleşim yerlerindeki yaşayan kültürel miras müzeleri deneyim merkezli müzecilik yaklaşımını başarılı bir şekilde uygulayarak diğer kent müzelerinden daha fazla ilgi çekmektedir. Böylelikle yaşayan kültürel mirasın paylaşarak deneyimlenmesi, dolayısıyla da gelenek içi ve gelenek dışı yaratıcılık faaliyetleri kapsamında değerlendirilerek yaşatılması sağlanmaktadır. Özetle yaşayan kültür müzelerinin kentlerin yaratıcı potansiyellerinin değerlendirilmesinde önemli işlevlere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yaşayan kültür müzelerinin “folklorlaştırma” ve “geleneğin kentteki geçmişe özlemin yapay vitrinleri” gibi olumsuzluklardan etkilenmemesine özen gösterilmelidir. Bu tür müzeler gelenek kültürünün doğal seyrinde yaşadığı ve deneyimlendiği kültürel mekânlar olarak kentsel yaşamın merkezinde yer alabilir.

Yaratıcı kent yaklaşımında paylaşım, değişim ve dönüşümleri içeren “yaratıcı etkileşim” esastır. Yaşam, gibi kültür de yaratıcı etkileşimler bütünü ve ürünüdür. Yaratıcı bir kent bireyler, gruplar, ürünler, gelenekler, mekânlar, yerleşim yerleri, dolayısıyla kültürler ve medeniyetler arası etkileşimlerin ürünüdür. Etkileşimler yaratıcılığı, yaratıcılık etkileşimler doğurur. UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nın da temel amacını söz konusu etkileşimlerin küresel ölçekte gerçekleştirilmesinin sağlanması oluşturmaktadır. Geleneksel kültürel miras da etkileşimlerle yaratılıp, değişim ve dönüşümlerle geliştirilerek yaşatılmaktadır. Dolayısıyla yerel, ulusal ve küresel yaratıcı etkileşimlerin merkezi yaratıcı kentler gelenek kültürünün yaşatılması açısından da oldukça önemlidir. Özellikle gelenek içi yaratıcılığın geliştirilmesi ve sürdürülmesi ile gelenek dışı yeni yaratımlara kaynaklık edilerek yaygın etkisinin artırılması yaşayan kültürel mirasın dinamizmini oluşturmaktadır. Gelenekler bütünü kültür etkileşimlerle yaşayan hazineye dönüşmektedir. Bu nedenle UNESCO geleneğin temsilcilerini yaşayan insan hazineleri olarak kabul etmektedir. Sonuçta gelenek kültürü gelenek içi ve dışı yaratıcı etkileşimlerle geliştirilerek geçmişten bugüne ve geleceğe taşınabilmektedir.

Yaratıcı kentler yaklaşımı genellikle kentlerin merkezlerinde konumlanan kültürel ve yaratıcı endüstrilere odaklanmıştır. Bu durum özellikle edebiyat, film ve medya sanatları gibi alanların yaratıcı kentleri için geçerlidir. Hatta bu sektörlerin yaşayan kültür belleğinden de beslendiği düşünüldüğünde bu konudaki yorumların en azından eksik olduğu kabul edilmelidir. Sözlü

edebiyat geleneğinin yerel özgünlük etkisi dikkate alındığında yazılı/basılı edebiyat geleneği merkezli yaratıcı kent yaklaşımlarının sorunlu olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle edebiyatın yaratıcı kenti olarak seçilen bir şehrin yazılı/basılı ve sözlü edebiyat geleneklerinin birlikte değerlendirilmesi söz konusudur. Aynı durum tasarım ve müzik alanlarındaki yaratıcı kentler için de geçerlidir. Özgün tasarımlar kentin geleneksel imge belleğinden de beslenilerek yaratılmaktadır. Müziğin yaratıcı kentlerinde geleneksel ve modern olarak tanımlanan bütün ürünler, mekânlar, temsilciler ve gelenekler değerlendirilir. Nitekim Türkiye'den UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı'na müzik alanında dahil edilen Kırşehir, geleneksel müziğin Anadolu'daki merkezlerinden biridir.

Diğer yandan zanaat ve halk sanatı ve gastronomi alanlarındaki yaratıcı kent seçimlerinde kent merkezinin yanında ilçe ve köyler de dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla yaratıcı kent yaklaşımlarının sadece kent merkezi dikkate alınarak oluşturulmadığının vurgulanması gereklidir. Bu konudaki farkındalık veya kentin bütün yerleşimlerini eşit değerinde önemseyen bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi yaratıcı kent politikalarının ve projelerinin başarısını arttıracaktır. Geleneksel kültür kentin bütün coğrafi sınırları içindeki (kent merkezi, ilçe, kasaba ve köy) sosyo-kültürel yaşamı biçimlendirmektedir. Aslında kent kültürü, kent merkezi ile yerel (köy, kasaba, ilçe vb.) etkileşiminin ürünü ve bütünüdür (Özdemir, 2017: 491- 524). Yaratıcı kentler yaklaşımında küresel, ulusal ve yerel kültürel etkileşimlerin desteklenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması esastır. Bu yönüyle yaratıcı kentler kentin sınırları içindeki bütün yerleşim birimleri arasındaki etkileşimleri besleyerek özellikle gelenek kültürünün yaşatılmasına katkıda bulunmaktadır. Böylelikle geleneğin kaynağı, çeşitliği ve özgünlüğü korunarak ve güçlendirilerek kent kültürünün gelişmesi ve zenginleşmesi sağlanmaktadır.

Yaratıcı kent yaklaşımında genellikle belirli bir alan temel yaratıcılık sahası olarak belirlenmekle birlikte etkinlik ve verimliliği alanlar arası etkileşimler ve iş birliği belirlemektedir. Film alanında yaratıcı kent olarak seçilen bir şehirde müzik, tasarım, gastronomi ve edebiyat gibi farklı alanlardaki yaratıcıların ve ürünlerin de katkıları söz konusudur. Dolayısıyla yaratıcı kentleri oluşturan veya bu ağda yer almayan alanlar arasındaki yaratıcı etkileşimlerle kentlerin özgün kültür, kimlik ve markaları oluşturulmakta ve geliştirilmektedir. Aynı şekilde edebiyat ve turizm ile ekonomi arasındaki güçlü bağlar (Özdemir, 2012: 267- 308) düşünüldüğünde yaratıcı kentleri oluşturan sektörler arasındaki etkileşimlerin ve iş birliğinin doğal ve gerekli edilmesi gereklidir. Bu kapsamda özellikle Türkiye'den UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı'na dahil olan kentlerin yöneticilerinin ve

diğer aktörlerinin söz konusu alanlar arası etkileşimlerin ve iş birliklerinin farkındalığında politika, program ve projeler oluşturması akılcı ve yararlı olacaktır.

Netice itibariyle UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı (*Creative Cities Network*) sanal ve dijital teknolojilerin olanaklarından yararlanılarak oluşturulmuş ve yaygınlaştırılmıştır. Bilgisayar ve internet merkezli elektronik devrim sayesinde bugün bilgi ve bilişim toplumunun evrilmesiyle ortaya çıkan ağ toplumundan söz edilmektedir. UNESCO'nun yaratıcı kentler yaklaşımı da kentlerin oluşturduğu farklı türden bir küresel ağ toplumu ifade etmektedir. Gerçek zamanlı faaliyetlerin yanında yaratıcı kentler arasındaki bilgi ve deneyim paylaşımı elektronik ağlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla oluşturulan ağ sayesinde yaratıcı kentlerin doğal, tarihi ve kültürel mirasları ile kültürel ve yaratıcı sektörler kapsamında üretilen değerleri küresel ölçekte paylaşılabilir. Bu süreç bazılarında küyerelleşme kapsamında da değerlendirilmektedir. Böylelikle özellikle kentlerin yerel yaşayan kültürleri uluslararası boyutta tanınmaya başlamıştır. Nitekim Kırşehir Abdallık geleneği ve ustaları aracılığıyla dünyanın müzik kenti veya müziğin marka kenti olarak belirginleşmektedir. Yöresel mutfak gelenekleri sayesinde Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar dünyada gastronominin yaratıcı kentleri olarak markalaşmaktadır. Diğer yandan özellikle kentlerin yaşayan kültürel miraslarının hızla sanallaştığı ve dijital içeriklere dönüştüğü de gözlenmektedir. UNESCO'nun Yaratıcı Kentler Ağı'na dahil olmak dahi tek başına kentlerin marka kentlere dönüşmesine yol açabilmektedir. Elektronik ağ bu etkiyi arttırmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Yaratıcı Kentler Ağı ve diğer ağlar üzerinden yayılan içeriklerle büyüyenler yaratıcı kentlerin "gerçek" konuklarına dönüşebilmektedirler. İnternetle sanal gezginlere dönüşenler yaratıcı kentlerin yeni tutkunlarıdır. Hızla sanallaşan turizm sektöründe kültür turizminin belirginleşmesi, yaratıcı kent yaklaşımlarını da güçlendirmektedir. Dolayısıyla sanal ve dijital teknolojiler yaratıcı kentler ve kültür turizmi açısından yeni olanaklar yaratmıştır.

Sonuç:

Yukarıda yaratıcı kentler yaklaşımı kapsamında WIPO'nun bilgi ve uygulama belleğinin yanında (geleneksel bilgi, coğrafi işaretler, genetik kaynaklar, kültürel ifadeler/folklor vb.) UNESCO'nun doğal, tarihi ve kültürel miras ile ilgili diğer sözleşme, program ve yaklaşımlarının (yaşayan insan hazineleri programı doğal, tarihi ve kültürel miras ile kültürel ifadelerin çeşitliliğiyle ilgili 1972, 2003 ve 2006 tarihli sözleşmeleri) birlikte değerlendirilmesinin akılcı ve işlevsel olacağı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda yaşayan kültürel mirasın doğal bağlamı ve seyrine uygun olarak kültürel ve yaratıcı endüstriler kapsamında değerlendirilerek yaratıcı kentlerin oluşturulabileceği, desteklenebileceği ve

geliştirilebileceği açıklanmıştır. Böylelikle yaşayan kültürün özgünlüğü ve doğallığı ile kültürel ve yaratıcı endüstrilerin olası olumsuz etkilerinden (yapaylaşma, metalaşma, yozlaştırma vb.) arındırılması dengeli ve istendik yaratıcı kent yaklaşımlarının yaşama geçirilebileceği farklı açılardan gösterilmiştir. Diğer bir ifadeyle dengeli, verimli ve başarılı bir yaratıcı kentin, dolayısıyla kültürel yaratıcı endüstrilerin oluşturulabilmesi ve geliştirilebilmesi için doğal, tarihi ve yaşayan kültürel miras temel alınmalıdır.

Bu çalışmada özellikle yaşayan kültürel miras ile yaratıcı kent yaklaşımı arasındaki güçlü bağlantının belirginleştirilmesi amaçlanmıştır. Kültürel ve yaratıcı sektörler açısından yaşayan kültürel mirasın önemi ortaya konularak yaratıcı kent yaklaşımlarının farklı boyutları bu makalede ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Yine yaratıcı kentlerin özünü oluşturan yaratıcı sınıf veya zümre içinde gelenek kültürünün temsilcilerinin de dahil edilmesi gerektiği örnek veri ve yorumlarla ortaya konulmuştur. Bu çalışma kapsamında yaratıcı kent yaklaşımının Türkiye’de UNESCO’nun yaşayan kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliliği hakkındaki sözleşmelerle medya, eğitim ve hukuk alanları arasında bağları güçlendirilebileceği vurgulanmıştır. Bu araştırmayla UNESCO’nun diğer sözleşme ve programları gibi yaşayan kültürel mirasla ilgili 2003 sözleşmesinin yaratıcı kentler, kültür başkentleri veya marka kentler gibi kent merkezli ulusal ve uluslararası enstrümanlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Sonuç olarak bu incelemede yaratıcı kent yaklaşımı kapsamında yaşayan kültürel mirasın kültürel ve yaratıcı alanların katkılarıyla kent merkezli sürdürülebilir kalkınmanın kaynağına dönüştürülebileceği belirginleştirilmiştir.

UNESCO’nun Yaratıcı Kentler Ağı’nın verimliliği ve etkinliği, dolayısıyla Türkiye’deki bütün kentlerin bu ağa dahil edilemeyeceği gerçeği dikkate alındığında “Ulusal Yaratıcı Kentler Ağı”nın kurulmasının, yaratıcı eğitim sistemine geçilmesinin, yerel ve ulusal yönetim açısından kültürel ve yaratıcı endüstrilerinin önemsenmesinin akılcı bir yaklaşım olacağı söylenebilir. Diğer yandan uluslararası, ulusal ve yerel kent merkezli program, proje ve benzeri uygulamalarda yaşayan kültürel miras belleğiyle yaratıcı kent yaklaşımının birlikte değerlendirilebileceği önerilmiştir. Böylelikle yaşayan kültürel mirasın yaratıcılık boyutunun teşvik edilerek özgünlüğünün korunabileceği açıklanmıştır.

Sonuçta sanayi kentinin ve sanayileşme asrının “yaratıcı kente ve yaratıcı çağa” evrilmesiyle 21. yüzyılın bilimle birlikte “yaratıcılık ve kültür asrı” olacağı söylenebilir. Özgünlük ve çeşitlilik kaynağı yaşayan kültürel mirasın kültürel ve yaratıcı sektörlerle işbirliği temelinde uygulanacak olan akılcı ve bilimsel yaklaşımlar ve yönetim kapsamında kentler huzur, güven ve refahın merkezleri olan yaratıcı kentlere dönüşebilirler. Özetle yaratıcılık ürünü,

bütünü ve kaynağı kültür bugün olduğu gibi gelecekte de temel değer yaratma kaynağı olmaya devam edecektir.

Kaynakça

AJANOVİC, Edina ve Beykan Çizel (2015). “UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı ile Antalya Kentinin Değerlendirilmesi”, *Mediterranean Journal of Humanities*, V/1: p. 1- 16.

AKIN, Nisa ve Barış Bostancı (2017). “UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Kapsamında Gaziantep: Mevcut Raporlar Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi-Vizyoner Dergisi*, S.19, s. 110- 124.

AKKAYA, Sunay (2016). *Kent İmgeleri ve Günümüz Kent Markası Tasarımına Etkisi*. Ankara: Grafiker Yay.

BİLGE, Bilal, N. Demirbaş ve M. Artukoğlu (2019). “Türkiye’de Coğrafi İşaretli Gıda Ürünlerinin Gurme Turizmi Açısından Önemi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S. 25 (1): s.127- 132.

Boyacıoğlu, E. Z. (2014). “Alternatif Turizmde Marka Kentler: Marka Kent Yaratma Süreci”, Hititlerin Başkentinde Kentsel Bellek ve Turizm, Çorum: Çorum Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 132- 145.

DURLU-ÖZKAYA, Fügen, S. Sünnetçioğlu ve A. Can (2013). “Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, S.1/1, s.13- 20.

Enlil, Z. Ve Y. Evren (2011). *Yaratıcı İstanbul/ Yaratıcı Sektörler ve Kent*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

FEDAKÂR, Pınar ve G. Kuzay-Demir (2018). “Yaşayan İnsan Hazinesi Programının Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Milli Folklor*, S.120, s. 90- 101.

FİDAN, Süleyman (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi: Geleneksel Müziğin Medyadaki Serüveni*, Ankara: Grafiker Yay.

FLORIDA, Richard (2012). *The Rise of The Creative Class*, (Previous edition published in 2002) NY: Basic Books.

GEZER, Büşra (2019). *Yaratıcı Sınıf ve Soylulaşma İlişkisi: Yel değirmeni Örneği*, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Dönüşüm Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÜLÜM, Erol (2015). “Yaratıcı Turizm- Halk Kültürü İlişkisi ve Yerelin Popülerleşmesi”, *Milli Folklor*, S.105, s. 87- 98.

GÜRBÜZ, Semra, G. Özaltın-Serçek ve L. Toprak (2017). “Mardin’in UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağında ‘Gastronomi Kenti’ Olabilirliğine İlişkin Paydaş Görüşleri”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, S. 5/1, s. 124- 136.

HARTLEY, J, J. Potts, S. Cunningham, T. Flew, M. Keane and J. Banks (2013). *Key Concepts in Creative Industries*, London: SAGE Publications Ltd.

KONG, Lily and J. O’Connor (edt.) (2009). *Creative Economies, Creative Cities*, Dordrech, Heidelberg, London, New York.

- ÖZDEMİR, Nebi (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yay.
- ÖZDEMİR, Nebi (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yay.
- ÖZDEMİR, Nebi (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. Ankara: Grafiker Yay.
- ÖZDEMİR, Nebi (2018). “Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi”, *E.Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.1/1 Yaz, s. 1- 28.
- ÖZDEMİR, Nebi (2019). “Kuşaklararasılık ve Kültürel Değişme”, *Çocuk ve Medeniyet*, S. 2019/1: s. 125- 149.
- ÖZDEMİR, Nebi ve A. Öger (Edt.) (2019). *Kültürel Miras Yönetimi*. Ankara: Grafiker Yay.
- Peker, A. E. (2006). Kentlerin Markalaşma Sürecinde Çağdaş Sanat Müzelerinin Rolü: Kent Markalaşması ve Küresel Landmark, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- RICHARDS, Greg and C. Raymond (2000). “Creative Tourism”. *ATLAS News*, No. 23: p. 16-20.
- SCOTT, Allen J. (2000). *The Cultural Economy of Cities*. London: Sage Publications.
- YÜCEL, Derya (2015). “Kentsel ‘Soylulaştırma’da Yaratıcı Endüstrilerin Rolü ve Yeldeğirmeni Örneği”, *Genç Sanat Dergisi*, Mart, s. 1- 8.
- ZENGİN, Hayat ve G. Kılınç-Ürkmez (2013), “Yaratıcılık, Yaratıcı Stratejiler ve Anadolu Kentleri: Kayseri Üzerinden Bir Değerlendirme”, *İdealkent*, S. 8, Ocak, s. 86- 111.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://ideas.repec.org/a/rrs/journal/v3y2009i1p82-91.html>
- URL-2: <https://en.unesco.org/creative-cities/creative-cities-map>
- URL-3: <http://www.unesco.org.tr/Pages/88/129/UNESCO-Yarat%C4%B1c%C4%B1-S%CC%A7ehirler-Ag%CC%86%C4%B1>
- URL-4: <https://ich.unesco.org/doc/src/00156-EN.pdf>; <https://ich.unesco.org/doc/src/00160-EN.pdf>
- URL-5: <https://bangkok.unesco.org/content/digital-solutions-empower-women-and-safeguard-traditional-crafts>
- URL-6: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>
- URL-7: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/cultural-diversity/culturalexpressions/programmes/global-alliance-for-cultural-diversity/>.
- URL-8: <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/geographicalRegisteredList/> (E.T:02.04.2020)
- URL-9: <http://www.creativetourismnetwork.org/interview-with-professor-greg-richards-co-inventor-of-the-creative-tourism-concept/>
- URL-10: <https://www.skansen.se/en/>